Nybyggare och samer

I Jämtland och Härjedalen hade de renskötande samernas ställning varit ganska stark ända sedan landskapen blev svenska 1645. Detta ändrades när staten startade sin stora koloniseringskampanj i Norrlands inland, för att öka skatteunderlaget och sprida 'civilisationen'.

Sveriges befolkning ökade snabbt vid den här tiden, framför allt bland den fattiga allmogen. Men för den driftige visade sig nu en möjlighet att skapa sig ett bättre liv genom hårt arbete. Nybyggaren fick 15 års skattefrihet och slapp även att bli utskriven som soldat. Allmogens rättigheter som jordägare hade dessutom nyligen stärkts. När länsstyrelsen i Jämtlands län efter 1820 börjar dela ut mark under den så kallade *avvittringen* strömmar därför mängder med nybyggare till. Hundratals nybyggen startas på samernas traditionella renbetesmarker, utan att samerna blir tillfrågade. Resultatet blev ett lapptäcke av privat markegendom som samerna miste all rätt till.

Konflikterna mellan samer och nybyggare blev många och bittra. I riksdagen 1828 tar Carl Magnus af Robson upp problematiken med det så kallade ”hötrampet”:

> *Framtågar nu en lappman med sin hjord i grannskapet av en ohägnad höstack, och djuren bland detta starrhö utsöka sig några för sig smakliga grästappar, uppkommer strax fråga om stämning och skadestånd. Måhända kunna ock flera renar tas i mät av anklagaren [...] på en mark, fordom rättvist tillhörande lappmannens egen stam.*

1850 rapporterade överdirektör Falkman vid Generalmäterikontoret följande från en dokumentationsresa i Jämtland:

> *Utan renmossa eller skägglav, kan renhjorden ej livnäras. Skogseld förstör bådadera, och nybyggaren drager icke i betänkande, att med dess tillhjälp hindra Lappen närma sig eller uppehålla sig i hans område. Flera av nybyggarna hava arga hundar, vilka hetsas mot renhjordarna och förskingra dessa, helst sedan lapphundarna, utom vilka renhjordarna ej kunna sammanhållas, blivit av nybyggarna skjutna; och*

när hjorden blivit skingrad, är det ej svårt för nybyggaren att i smyg skjuta de vilsefarande renarna […]

Nu har nybyggare fått nedsätta sig på Lapparnas gamla vinterställen. Flyttningar ske likväl till de senare. Några nybyggare tåla det; många fördraga det icke; och för höstackarnas skull uppkommer mycket oenighet, - sker det råaste våld. Stundom måste Lappen betala dyrt för att få vistas på sina gamla lägerplatser, nu tillhörande nybyggarna; stundom förbjudas de helt och hållet, därföre att trakten hemsökes av vargar, vilka följa renhjorden i spåren.

Efter decennier av diskussioner drevs den första renbeteslagen slutligen igenom år 1886, med syfte att skydda samernas rättigheter. I Jämtlands län tvångsinlöstes ett hundratal gårdar, vars marker återigen blev tillgängliga för renbete. De tidigare ägarna blev arrendatorer. Detta drabbade dock även de samiska nybyggarna som i många fall nu helt förlorade rätten till sina gamla marker. Den statliga politiken utgick nu från att alla samer som inte var renskötare skulle betraktas som svenskar. Samebyar inrättades som administrativa enheter för

de renskötande samerna. För många av de övriga gick den samiska identiteten efterhand förlorad.